

Малахов Р. В. аспірант ННВЦ НУЦЗУ, м. Харків

*Malakhov Roman Valeriyovych graduate student of National University of Civil
Defence of Ukraine*

ЗАГРОЗИ МАНІПУЛЯТИВНОГО ВПЛИВУ ЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

THREATS OF THE MANIPULATIVE INFLUENCE OF THE MEDIA ON ENSURING NATIONAL SECURITY

У статті розглянуто сучасний вплив ЗМІ на забезпечення національної безпеки України. Проведено визначення новітніх загроз спровокованих маніпулятивним впливом ЗМІ. Враховуючи процес всесвітнього розвитку медіаресурсів, стрімкого розвитку ІКТ та глобалізації, яка відбувається сьогодні питання забезпечення національної безпеки особливо актуалізувалися. В таких умовах актуальне розуміння сутності викликів та загроз сприяє методологічному обґрунтуванню завдань забезпечення національної безпеки. Універсальний характер сучасних загроз безпеці та нерозв'язані глобальні проблеми спонукають до постійної адаптації поняття загроз національній безпеці.

Ключові слова: *інформаційне суспільство, національна безпека України, загрози, маніпуляція, ЗМІ.*

The article examines the modern influence of mass media on ensuring the national security of Ukraine. The latest threats provoked by the manipulative influence of mass media have been identified. Taking into account the process of worldwide development of media resources, the rapid development of ICT and globalization, which is taking place today, the issue of ensuring national security has become especially relevant. In such conditions, an up-to-date understanding of the essence of challenges and threats contributes to the methodological substantiation of the tasks of ensuring national security. The universal nature of modern security threats and unsolved global problems encourage the constant adaptation of the concept of threats to national security.

Keywords: *information society, national security Ukraine, threats,*

Постановка проблеми. Головним інструментом роботи мас-медіа як суб'єкта інформаційної війни є їх маніпулятивний потенціал, що реалізується за допомогою формування медіареальності у масовій аудиторії. Для дослідження доцільно оцінити феномен «маніпулятивний потенціал», а також описати його особливості та визначити місце у забезпеченні національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Серед теоретичних джерел, в яких досліджувались проблеми державного регулювання запобігання медіазагрозам у сфері національної безпеки України в загальному плані, найбільшої уваги заслуговують роботи й дослідження [6,7,8,9].

Мета і завдання дослідження: проаналізувати маніпулятивний потенціал ЗМІ у забезпеченні національної безпеки.

Виклад основного матеріалу. У будь-якому політичному конфлікті діяльність засобів масової інформації (ЗМІ), особливо телебачення, має важливе значення. Без перебільшення можна сказати, що робота зі ЗМІ має стати найважливішою складовою забезпечення формування громадської думки. З позиції забезпечення національної безпеки головне — можливість сформувати громадську думку шляхом конструювання потоку інформації. Засоби масової інформації стали головним інструментом поширення повідомлень, які впливають на громадську свідомість.

Французький соціолог А. Моль стверджував, що ЗМІ фактично контролюють усю нашу культуру, пропускаючи її через свої фільтри, виділяють окремі елементи із загальної маси культурних явищ і надають їм особливої ваги, підвищують цінність однієї ідеї, знецінюють іншу, поляризують, таким чином, усе поле культури [1]. Те, що не потрапило до каналів масової комунікації, у наш час майже не впливає на розвиток суспільства. Звідси випливає, що ніхто із членів соціуму не може ухилитися від впливу ЗМІ.

Для формування уявлення про специфіку маніпулювання громадською думкою необхідно проаналізувати цей процес. В основі сугестивного потенціалу ЗМІ лежить феномен натовпу і пов'язане з ним зниження порога критичності сприйняття вхідних повідомлень. Вже на початку ХХ століття явище «натовп» активно вивчалось соціологами та психологами у багатьох країнах. Подібний інтерес, частково, був викликаний зміною епох, переходом на ступінь інформаційної цивілізації та приходом, висловлюючись мовою

Ортегі-і-Гассета, «ери натовпів» [2]. Проте головною причиною вивчення феномену натовпу став багаторазовий прояв відомого з незапам'ятних часів, але набув нового звучання в контексті зміни рушійної сили біосфери, феномена «стадного почуття». З розвитком засобів та систем зв'язку та зміною ролі інформації виявилася можливість управління великими групами людей. Для кращого розуміння основних принципів впливу на забезпечення безпеки відзначимо найбільш важливі характеристики феномена натовпу.

По-перше, перебуваючи в натовпі, індивід втрачає самостійність і підкоряється «колективному розуму». По-друге, критичність сприйняття керуючої інформації значно знижується, змушуючи об'єкт фактично повністю підкорятися волі «ватажка» (оратора).

Щодо мас-медіа важливіша теза Лебона: «Тисячі індивідів, відокремлених один від одного, можуть у відомі моменти підпадати одночасно під вплив деяких сильних емоцій чи якоїсь великої національної події й набувати, таким чином, усіх рис одухотвореного натовпу. Цілий народ під впливом відомих впливів іноді стає натовпом, не уявляючи у своїх зборів у сенсі цього слова». Лебон стверджує, що головна функція ЗМІ у громадянському суспільстві полягає, як не парадоксально, у перетворенні громадян на величезний, але не зібраний в одному місці натовп – через масову культуру та єдиний потік інформації, які відливають розуми у однакові, стандартні форми та забезпечують кожній людській одиниці відповідність заданої моделі [3]. Сучасні ЗМІ є провідниками масової культури, а отже має значний вплив на людину яка є об'єктом забезпечення національної безпеки.

Практика підтверджує маніпулятивні можливості ЗМІ. Людина маси, продукт мозаїчної культури, була значною мірою створена пресою. У другій половині ХХ століття теорія натовпу утворення за допомогою каналів масової інформації отримала подальше наукове опрацювання. Самі ЗМІ швидко стали об'єктом вивчення у соціодинаміці культури, і невдовзі було виявлено і навіть математично виражені зв'язки між простотою повідомлення та її сприйняттям. ЗМІ, на відміну високої культури, призначені саме для маси.

Було зазначено, що мас-медіа – це очі сучасної людини за умов глобалізації інформаційного простору, потік інформації на національних ринках не обмежується лише повідомленнями з довколишніх регіонів. Новини з віддалених територій публікуються ЗМІ, і перевірити їхню достовірність досить складно. Процес перевірки ускладнюється тим, що багато національних ЗМІ без перевірки транслюють повідомлення глобальних ЗМІ. Довіра до подібних новин проєктується на всі повідомлення ЗМІ, знижуючи

поріг критичного сприйняття всіх матеріалів мас-медіа, а не лише закордонної інформації. За такого стану справ залежність реципієнта стає критичною, а отже, вимагає забезпечення безпеки з боку держави.

Сучасна людина живе у системі координат, яку конструюють ЗМІ (медіареальність). Таким чином, значною мірою інформація, пропущена каналами масової інформації, сприймається середньостатистичним індивідом на віру. Цим пояснюється важливість роботи з потоком інформації новин з позиції забезпечення національної безпеки.

Сутність маніпулятивного впливу формування громадської думки починається зі створення картини дійсності, що акцентує на потрібних маніпуляторах сторонах, іноді спотворених або зовсім сфабрикованих. Головне завдання маніпулятора – порушити інформаційний зв'язок реципієнта з дійсністю, змусити його повірити у медіареальність, нав'язати некритичне сприйняття повідомлень ЗМІ.

Зануривши людину в потік «завжди термінових» повідомлень, ЗМІ розірвали «ланцюг часів», створили новий тип часу - час вистави, у якому людина позбавлена історичних координат. Французький філософ Кастортіадіс заявив: «Зараз існує уявний час, який полягає у запереченні реального минулого та реального майбутнього – час без дійсної пам'яті та без дійсного проєкту. Сьогодні нічому не надається дійсно високого сенсу, це вічна мішанина, в якому все розтерто і доведено до одного й того ж рівня важливості та сенсу».

Звідусіль лунають різкі висловлювання на адресу ЗМІ, що викривають газети й особливо телебачення у брехливості та продажності, проте обивателю не залишається іншого вибору, ніж довіритися повідомленням ЗМІ. Сугестивні можливості ЗМІ скріплені густим замісом істини та брехні, які настільки між собою переплетені, що достеменно відрізнити одну від іншої неможливо. Каналів, якими людина може отримувати інформацію, досить багато: театр, розмова, музика, чутки тощо. Але у світі темп життя настільки високий, що місце єдиного інформаційного ресурсу займають ЗМІ.

Проблема свободи повідомлень зовсім по-іншому виявилася в міському суспільстві вже наприкінці ХХ століття, коли засоби масової інформації практично повністю витіснили особисте спілкування як джерело повідомлень, що несуть нову інформацію. Таким чином, з процесу одержання інформації виключається діалог, що створює захист проти маніпуляції свідомістю, адже у цьому випадку з процесу комунікації виключається посередник (потенційний маніпулятор). «Отримувачі повідомлення перетворюються на натовп у тому

сенсі, що можуть лише пасивно сприймати сигнали від "комунікатора-суггестора".

Важливим аспектом конструювання потоку масової інформації є визначення інформаційного порядку денного. Над думками панує той, хто визначає структуру потоку інформації, хто відбирає «факти» та «проблеми», перетворюючи їх на повідомлення. У світі щодня трапляються мільйони різних подій, але лише мала частина з них займає своє місце в інформаційному потоці. У сучасному суспільстві рівень інформаційного шуму настільки великий, що серед непотрібних повідомлень може загубитися дуже важлива тема, і, навпаки, обговорюваною може стати зовсім нікчемна. Подібний прийом «задушення» та «розкручування» теми активно використовується провідними ЗМІ, фокусуючи увагу мас на потрібних темах або відводячи в тінь небажані повідомлення. Це відповідальний та трудомісткий процес, який організують фахівці роботи з інформацією. У сфері ринкової інформації за просування своєї теми борються кращі pr-технологи, майстри управління інформаційним потоком тощо.

Так на рисунку 1 наведено загальну модель процесу надання управлінського впливу ЗМІ на громадську думку. Як зазначалося, об'єктом впливу є внутрішня інформація людини. Мета спеціаліста по роботі з інформацією змінити внутрішню інформацію реципієнта відповідно до стратегічних цілей усієї кампанії.

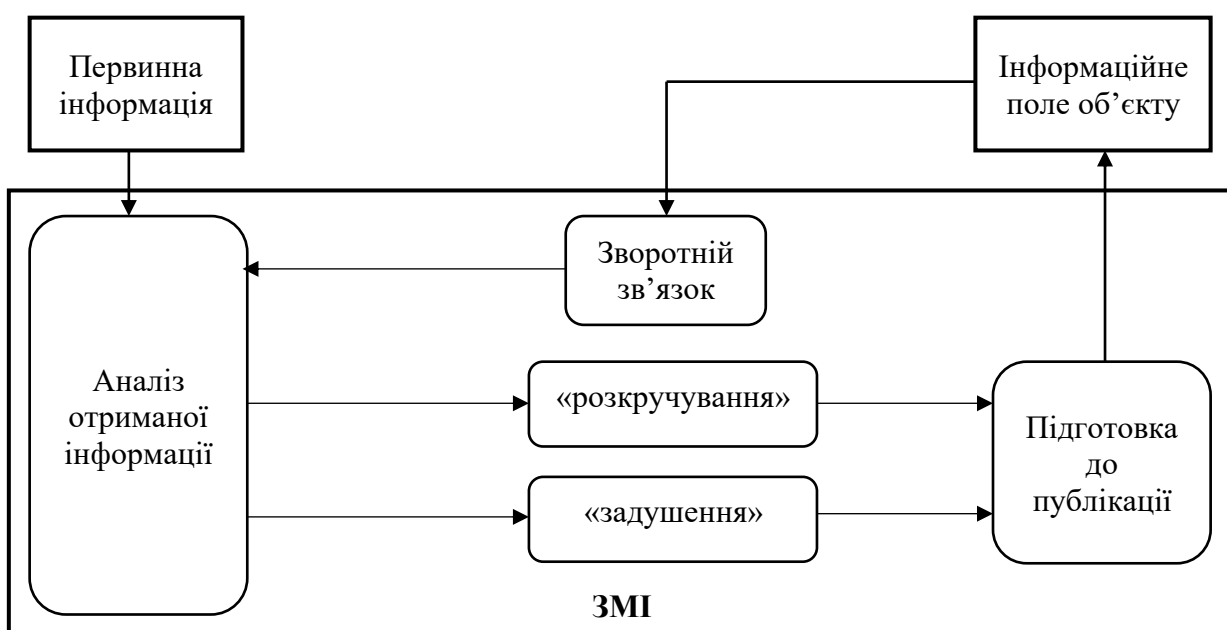

Рис. 1. Загальна модель процесу управлінського впливу на громадську думку.

Сьогодні у науковій літературі накопичився значний за обсягом інструментарій прийомів на інформацію всередині редакції (під час її підготовки до ретрансляції). Ці прийоми називаються "маніпулятивними прийомами" і часто перераховуються в одному ряду з психологічними прийомами інформаційно-психологічної дії. Вплив на інформацію та вплив інформацією – це різні процеси. Теоретично пропаганди вплив на інформацію - це проміжний етап (підготовчий) при наданні впливу інформацією на реципієнта. Наприклад, у дослідженнях цієї тематики часто зустрічаються перерахування «маніпулятивних прийомів» ЗМІ, що поєднують різні процеси в один. Це системна помилка, яка має значення для процесу інформаційного впливу.

«Маніпулятивні прийоми ЗМІ» є ні що інше, як процес впливу на інформацію всередині редакції. А психологічний вплив інформацією - наступний за ним процес, тому об'єднувати їх не правильно. Цією помилковістю продиктована необхідність розмежування запропонованих визначень «інформації» та «інформування».

Нині в арсеналі будь-якого журналіста є значний за обсягом перелік прийомів на інформацію, що дозволяє трансформувати повідомлення в потрібному для нього ключі. Сьогодні інтерпретація фактів виходить на перше місце серед інших завдань журналістики, випереджаючи функцію їхнього неупередженого повідомлення. Перелік методів інтерпретації факту у ЗМІ, покликаних вплинути на маніпулятивний вплив, досить великий. Однак, зазначимо, що методом інформування, що найбільш використовується в ЗМІ, є дезінформування.

Висновки. Отже, сьогодні медіаресурси мають вичерпний набір важелів для створення необхідної позиції громадськості. Через стрімкий розвиток інформаційних потоків такий маніпулятивний вплив не обмежується однією країною або регіоном, а має глобальний характер. Це змінює характер загроз національній безпеці будь-якої країни. Адже використовуючи маніпулятивний вплив доступних медіаресурсів одна держава може здійснювати агресивний вплив на інші. Прикладом є суміжна з Україною держава, яка після 2014 року використовуючи спільне інформаційне середовище з Україною заповонила це середовище необхідною для досягнення своїх цілей інформацією. Таким чином дезінформація потрапивши в інформаційне поле України завдає шкоди найуразливішій ланці в безпековій сфері – людині.

З метою протидії подібним загрозам необхідно уточнити місце ЗМІ у сучасній сфері забезпечення національної безпеки України. Необхідно

провести детальний аналіз можливого деструктивного потенціалу маніпулятивного впливу ЗМІ з подальшим оновленням нормативно-правової бази у сфері національної безпеки України з врахуванням викликів і загроз спричинених таким впливом мас-медіа. Враховуючи на важливість довгострокового планування у сфері забезпечення національної безпеки України вважаємо також доцільним включити ЗМІ України до розроблених стратегій з національної безпеки, як основного інструменту протидії агресивному інформаційно-психологічному впливу.

Список використаних джерел:

1. Abraham A Moles Sociodynamique de la culture. Boston : Walter de Gruyter, 2019. 342 с.
2. Ортега-і-Гасет, Х. Бунт мас / «Вибрані твори». К. : Основи, 1994. 15-139 с.
3. Ручка А. О., Танчер В. В. Курс історії теоретичної соціології.. — К.: 1992.
4. Харченко Л. С. Інформаційна безпека України : глосарій / Л. С. Харченко, В. А. Ліпкан, О. В. Логінов ; за загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Р. А. Калюжного. Київ : Текст, 2011. 180 с.
5. Романенко Є. Комунікація як необхідна складова розвитку сучасного суспільства. Демократичне врядування. 2012. Вип. 9. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik9/fail/Romanenko.pdf>
6. Дегтяр А. О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне та організаційне забезпечення : монографія. Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. 224 с.
7. Тихомиров О. О. Діяльнісний підхід у дослідженнях забезпечення інформаційної безпеки: мета, засоби і методи, принципи, результати. Information Security of the Person, Society and State. 2012. № 3(10). С. 11–17.
8. Шемшученко Ю. С. Правове забезпечення інформаційної діяльності в Україні / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа. Київ : Юридична думка, 2011. 384 с.
9. Маращук А. І. Інформаційні ресурси держави: зміст та проблеми захисту [Електронний ресурс] Режим доступу : <http://www.ndcpi.org.ua>.

References:

1. Abraham A Moles Sociodynamique de la culture. Boston : Walter de Gruyter, 2019. 342 s.
2. Orteha-i-Haset, Kh. Bunt mas / «Vybrani tvory». K. : Osnovy, 1994. 15-139 s.
3. Ruchka A. O., Tancher V. V. Kurs istorii teoretychnoi sotsiologii.. — K.: 1992.
4. Kharchenko L. S. Informatsiina bezpeka Ukrainy : hlosarii / L. S. Kharchenko, V. A. Lipkan, O. V. Lohinov ; za zahalnoiu redaktsiieiu doktora yurydychnykh nauk, profesora R. A. Kaliuzhnoho. Kyiv : Tekst, 2011. 180 s.
5. Romanenko Ye. Komunikatsiia yak neobkhidna skladova rozvytku suchasnoho suspilstva. Demokratychne vriaduvannia. 2012. Vyp. 9. URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik9/fail/Romanenko.pdf>
6. Diehtiar A. O. Derzhavno-upravlinski rishennia: informatsiino-analitychne ta orhanizatsiine zabezpechennia : monohrafiia. Kharkiv : Vyd-vo KharPI NADU «Mahistr», 2004. 224 c.
7. Tykhomyrov O. O. Diialnisnyi pidkhid u doslidzhenniakh zabezpechennia informatsiinoi bezpeky: meta, zasoby i metody, pryntsypy, rezultaty. Information Security of the Person, Society and State. 2012. № 3(10). S. 11–17.
8. Shemshuchenko Yu. S. Pravove zabezpechennia informatsiinoi diialnosti v Ukraini / za zah. red. Yu. S. Shemshuchenka, I. S. Chyzha. Kyiv : Yurydychna dumka, 2011. 384 s.
9. Marashchuk A. I. Informatsiini resursy derzhavy: zmist ta problemy zakhystu [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu : <http://www.ndcpi.org.ua>.